

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI - I

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Emel Erten YAĞCI
Murat DURUKAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Doç. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Doç. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR
Yrd. Doç. Dr. Emel Erten YAĞCI
Yrd. Doç. Dr. Remzi YAĞCI

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji ve S. Tarihi Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TURKEY

KÜLTÜR BAKANLIĞININ MADDİ KATKILARIYLA HAZIRLANMIŞTIR.
Katkılarından dolayı İçel Vali Yrd. Muzaffer GÜZELANT'a teşekkür ederiz.

ISSN 1301-7667
MERSİN 1998

İÇİNDEKİLER

Hatçe BALTACIOĞLU	Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Akrobatlar Kabartması (Lev. 1-6).....1-28
Emel Erten YAĞCI	İ.Ö. İkinci Binde Anadolu'da Cam (Lev. 7-8). 29-44
Marianne STERN	Core-Forming in The Second Millennium B.C.: Recent Practical Experiments (Lev. 9-10).....45-48
Kamuran GÖDELEK	The Problem of Substance in Aristotle 49-62
Fikret Kutlu YEGÜL	De Architectura Romana 63-67
Serra DURUGÖNÜL	Seleukosların Olba Territorium'undaki "Akkulturation" Süreci Üzerine Düşünceler (Lev. 11-12).....69-76
Yasemin Er SCARBOROUGH	Dağlık Kilikya- Lamotis Mezarları (Lev. 13-17).....77-85
Murat DURUKAN	M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler.....87-95
Melih ARSLAN	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonlarındaki Anazarbus Sikkeleri (Lev. 18-24) 97-119
Fikret ÖZBAY	Olba/Diokaisareia Su Sistemi (Lev. 25-26)121-129
Erendiz ÖZBAYOĞLU	Cicero'nun, Panter Avına İlişkin Birkaç Cilicia Mektubu.....131-138
Ümit AYDINOĞLU	Olba Bölgesi Yol Ağı (Lev. 27-28).....139-146
Murat ÖZYILDIRIM	Arkeoloji'de Kl.Yunanca ve Latince Sözcüklerin Kullanım Yanlıları.....147-152
Murat DURUKAN	Olba Territoriumu'nun Hellenistik Dönem Ölü Kültü Üzerine Gözlemler.....153-160
A. TIRPAN-B. SÖĞÜT	Batı Ovalık Kilikya'da Çokgen (Poligonal) TaşlıDuvar Örgü Tekniği (Lev. 29-52).....161-186
Remzi YAĞCI	Yeni Assur Döneminde Kuzey Suriye'de Ördek Biçimli Taş Ağırlıklara İki Örnek (Lev. 53-58).....187-198

DE ARCHITECTURA ROMANA

* Fikret YEGÜL

Roma mimarisi,kendisinden daha gelişkin ve seçkin kültürlerle yakın ilişki kurmuş bir toplumun ürünü olarak ortaya çıkmıştır.George Hanfmann'ın da belirttiği gibi,Roma sanatı ve mimarisi Yunan ve Etrüsk'de izlenen anlamda özgün olamamıştır çünkü hiçbir zaman doğaya karşı o denli sürekli bir savaşıma girişmemiştir.Böylesi bir savaşım,aslında gerçekten özgün olan bir sanatın ön koşuludur(Hanfmann 1975b, s.17).Buna karşılık,Roma sanatının doğduğu dünyada,en gelişmiş seçenekler önüne konmuştur.

İ.Ö.6.yüzyılın sonlarına doğru,Etrüsk mimarisinin önderliğinde Roma'da anıtsal tapınak mimarisinin kuralları konulmuş,uygulamaları başlatılmış durumdadır.Bunun en güzel örneği de Roma'da Capitol'deki Iuppiter tapınağıdır (Livius I,55,I-I,56,1;Plinius,HN,XXXV,157).Perikles,Atina Akropolis'ini gelecekteki klasik mimari standartlarını belirleyecek olan görkemli anıtlarla bezemekteyken,Roma henüz alçakgönüllü bir kasabadır.Her ne kadar,tarihe şöyle üstünkörü bir bakış,bizi Tiber kıyısında filizlenen bu kasabanın Akdeniz'in ortak kültürel dilinde söz sahibi olacağını düşünmeye zorlamaktaysa da;siyasi yaşamının ilk birkaç yüzyılı içinde Roma'nın durumu,yaratıcılıktan ziyade,"alıcılık" olmuştur.

Roma için kusursuzluğun modeli olan Yunanistan,bağımsız kent devletlerini içinde barındıran bir birlik durumundadır. Yunanistan'ın sanatsal ufukları,onun sınırlı,basit ve tekdüze olan kurumsal gereksinimleri gibi saf ve idealist olabilmıştır.Roma mimarisinin kendine özgü kişiliği,onun temsil ettiği dünya imparatorluğu çerçevesi içinde ele alınmalı ve onun geniş egemenlik alanındaki çoğul toplumsal yapının çeşitli karmaşık gereksinimlerine cevap vermek zorunda olan bir yönetsel gücün ürünü olarak değerlendirilmelidir.

Roma mimarisinin tanımlayıcı özelliklerini belirlemek için, birbiri ile ilişkili birkaç temanın ayırıcılığına varılması gerekir.Roma mimarisi,öncelikle kozmopolit ve evrensel bir yapı gösterir. Yüksek düzeyde kentleşmiş bir anlayışın içinde kişisel ve kurumsal ritüel,bir çerçeve ile sınırlanmıştır. Amacı kentler oluşturmak ve kentlilere belli bir uygarlık standardı getirmektir.Pratik,işlevsel,teknolojik anlamda gelişmiştir.Bir yandan klasisizm normlarını koruyup, yaygınlaştırırken;öte yandan antik mimariye yaptığı asıl katkı,değişen politik ve ideolojik ihtiyaçlara uygun olarak bu yerleşik normları değiştirme ve bunları aşma yeteneğini taşımasıdır.

John B.Ward-Perkins,İskoçya'dan Suriye'ye kadar uzanan kentsel sistemleri oluşturan Roma geleneğine dikkatleri çekerken,Roma'lıların imparatorluğun yönetimi ile ilgili olarak,herkesce de bilindiği gibi kendilerinin

---

* Prof. Dr. Fikret Kutlu YEGÜL, Unuversity of California at Santa Barbara Department of Art History Santa Barbara, Calif. 93106/USA

tanışık olduğu kentsel uygarlığı esas aldıklarını belirtmektedir (Ward-Perkins 1981,s.220).Orta-kuzey Portekiz'de küçük bir kent olan Conimbriga'da, Roma öncesi kent merkezinin Augustus döneminde düzenlenmesi sırasında, Vitruvius'un 3:2 orantısını izleyen dikdörtgen biçimli bir forum oluşturulmuştur (Vitruvius V.1.2).Bu alan, her iki yanda birer sütun dizisi ile sınırlanmakta ve bir bazilika,bir curia,dükkanlar ve bir de tapınak bulunmaktadır.Roma yaşantısının kentsel,dinsel ve ticari temellerinin daha da anıtsal bir yansıması,Galya'daki Erken İmparatorluk dönemi koloni kenti olan Augusta Raurica (Basel)'da görülebilir : üç yandan portiko ve dükkanlarla çevrelenmiş bir resmi tapınağın merkezde yer aldığı forum kompleksi içinde, dükkanların tam karşısında bir büyük bazilika-curia bulunmakta; ayrı bir çarşı binası, kamunun kullanımına açık hamam ve tiyatro ise, kentin sokaklarının oluşturduğu ızgara plan üzerinde hafifçe kaymış konumları ile kent merkezini oluşturmaktadırlar.Form ve içerik bakımından bu türdeki şemalar, Roma'da ya da orta ve kuzey İtalya koloni kentleri olan Cosa,Valleia ve Brescia'da Cumhuriyet dönemi sonlarından başlayarak uygulanmışlardır. İ.S. 100 yılında Traianus tarafından Cezayir'de kurulan bir askeri koloni olan Timgad'da daha erken bir yerleşim bulunmamakta ve kent ızgara planlamasının kusursuz bir örneğini oluşturmaktadır. Ancak, İ.S. üçüncü yüzyılın başlarından itibaren Timgad,her kenarı 1200 Roma ayağı ölçüsündeki ve yaklaşık 10 hektarlık bir alanı kaplayan kesin dikdörtgen planın dışına taşmaya başlamıştır.Alışıl gelmiş sivil ve dinsel yapıların yanısıra, kentte bu dönemde bir kütüphane yapısı ve sayıları bir düzineye varan irili ufaklı hamamlar yer almaktadır. Yunan-öncesi ve Yunan uygarlıklarının kentsel yaşam geleneklerini uzun bir tarih süreci içinde bünyesinde barındıran Anadolu'ya Roma uygarlığının katkısı ise, buradaki düzensiz bir kentleşmenin geçerli olduğu eski kentlere bir düzenli kentsel modelin getirilmesi biçiminde olmuştur.Efes ve Sardis özenle planlanmış kentsel merkezleri, eski sokakların yerini alan sütunlu caddeleri ile sayısız örnek içinde sadece ikisidir (Yegül 1995, s. 77-96). Yine çok tipik bir durum ise, doğu eyaletlerinde Yunan yerel mirası ve onun kurumları ile karşılaştırıldığn- da,Roma uygarlığının yeni ve melez mimari formlar yaratmakta gösterdiği uyum yeteneğidir.Bunun en güzel örneklerinden biri de çok başarılı olmuş hamam-gymnasium kompleksleridir.

Roma mimarisinin erken gelişimi,pratik ve işlevsel projelerle kendini göstermiştir: sulama ve drenaj sistemleri,yollar, köprüler,liman yapıları,hipodromlar veya depolar bunlardan- dır.Bu mühendislik bilgisinin, öncelikle Etrüsk komşularından alınmış olduğundan kuşku yoktur.Roma'nın büyük kanalizasyonu (Cloaca Maxima),İ.Ö. 509 yılında yani, son Etrüsk kralı döneminde yapımı tamamlanmış dev bir yeraltı tonoz sistemi niteliğindedir ve sözünü ettiğimiz projelerden biridir. İ.Ö. 312 yılında yapılan Aqua Appia ile başlamak üzere, Roma'da İ.S. ikinci yüzyılın sonuna gelindiğinde dokuz adet ana aquaeductus yer almakta ve bunlar günde bir milyon metre küp suyu kente taşımaktadırlar.Başkentte olduğu gibi,İmparator- luğun en ücra kentlerine bile su sağlayan ağlara ait kalıntılar, bugün muhteşem kemerler biçiminde hala izlenebilmektedirler (Kartaca,Segovia,Aspendos).

Nimes yakınlarındaki ünlü Pont du Gard (İ.Ö. 19) ,Gardon Irmağı'nı üst üste üç sıra halindeki kemerlerle aşmakta ve ve yüksekliği 49 m.'ye

ulaşmaktadır.Orta İtalya'da, Narni'de Neva Irmağı'nı aşan köprü, yüksekliği 30 m.'yi bulan bir dizi kemerden oluşmakta ve Via Flaminia adlı yol bu köprü üzerinden geçmektedir.

Bu cesur ve işlevsel mimari,klasik düzenden pek az yararlanarak ya da hiçbir şey almadan gelişirken, bu başarısında büyük pay, yapı malzemesi olarak betonun büyük bir yetenekle kullanılmış olmasına dayanmaktadır. Roma betonu (opus caementicum) kum ve çakılın,kireç harcı ve Orta İtalya'da bulunan bir tür volkanik kül olan pozzolona ile karıştırılmasından oluşturulmaktadır.Bu karışım, döküldüğü kalıbın biçimini alabilmekte ve katılaştığında son derece sağlam hale gelmektedir.Yapımı pek az ustalık gerektirmekte, çabuk elde edilebilmekte ve geleneksel kesme taş işçiliğine oranla çok daha ucuzla çıkmaktadır.

Roma'da Tiber ırmağı üzerindeki büyük depo yapısı olan Porticus Aemilia (yaklaşık olarak İ.Ö.193) ilk Ferentinum'daki çarşı binası (İ.Ö. 1.yüzyılın başları) betonarme beşik tonozun tek ya da seri halde kullanıldığı örneklerdir.Daha karmaşık olmak üzere, beşik tonozlu teraslara sahip geç cumhuriyet dönemi kutsal yerlerinde de (Terracina'daki Iuppiter Anxur kutsal yeri, Tivoli'deki Herakles Victor kutsal yeri gibi) bu malzemenin kullanımı görülür. En büyüğü ise,Praeneste'deki Fortuna Virilis kutsal yeridir (yaklaşık İ.Ö. 120) ve burada bir yamacın tümü,mimari ile bir bütün haline getirilmiştir. Dışı tuğla örgülü beton, çok katlı apartmanlar niteliğindeki konut mimarisinde ideal bir malzeme olarak ortaya çıkmış; böylece, Roma'nın yoğun kent nüfusunun konut sorununa bir çözüm getirebilmiştir. Sağlam,yangına karşı dayanıklı olan betonarme,Roma'da İ.S.64 yılındaki büyük yangın sonrasında en çok yeğlenen yapı tekniği haline gelmiştir. *Insula* olarak adlandırılan bir büyük yapı adasının tümünü kaplayan 4-5 katlı apartmanların en etkileyici ve iyi korunabilmiş örnekleri, Roma'nın kalabalık liman kenti Ostia'da yer almaktadır.

Betonarme teknolojisinde uzmanlık kazanılması,mimaride tonozlu bir stilin de ortaya çıkmasına yol açmış;böylece, geniş boşlukların cesaretle örtülebildiği,yuvarlak,köşeli ya da düz kemerlerin,beşik ya da çapraz tonozların,kubbe ve yarım kubbelerin çeşitli biçimlerinin ve kubbesel tonozların kullanıldığı yapılar oluşturulmuştur.Birçok bilimadamı ve arkeolog için bu durum,Mısır ve Yunan mimarisinin sadece yatay ve bunu kesen düşey düzlemlere dayalı,düz damlı sistemlerine karşı tam bir mimari reform sayılmaktadır. Roma'da Nero'nun Altın Evi (Domus Aurea) ünlü sekizgen planlı suiti ile,Palatin'deki Flavius'lar Sarayı, Traianus Çarşısı hep bu yeni mimarinin getirdiği dikkate değer bir mekan anlayışının gelişim halkalarıdır.Roma'daki Hadrianus Pantheon'unda (İ.S.125-138) artık bu gelişim sürecinin doruk noktasına ulaşıldığı görülür. Bütünüyle betonarme olarak yapılmış olan dairesel yapıyı örten kubbenin çapı ve yüksekliği birbirine eşit olmak üzere 42.3 m. ölçüsündedir.

İ.s. birinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde,Romalılar,Yunan mimarisinin klasik düzenini yeni bir tonozlu stil ile birleştirerek özümseyen,yeni formların oluşturulduğu dinamik bir mimariye sahip olmayı başarmışlardır.Tivoli'deki Hadrianus Villası'na (İ.S.125-138) ait görkemli kalıntılar,klasisizme getirilen bu heyecan verici ve yaratıcı sentezin en güzel bir yansımasını oluşturmaktadır.Geç İmparatorluk dönemine ait büyük hamam yapıları ve bazı merkezi planlı yapılar

(örneğin, Roma'daki daha sonra Minerva Medica Tapınağı olarak adlandırılan yapı ya da Constantinus'un kızının anıt mezarı olan Santa Costanza) mimarideki bu yetkin yapısal ve mekansal çözümlerinin geç antik dönemde ve Ortaçağ'da da sürdürülmüş olduğunu kanıtlamaktadır. Başkentten çok uzakta, Suriye'de Baalbek'deki Venus Tapınağı (İ.S.3.yüzyıl) daire planlı ve kubbe ile örtülü cella'sı, süslemeli podium ve baştabanı ile barok anlayış içinde son derece yenilikçi bir yerel mimari örneğidir.

Roma mimarisinin bir diğer önemli başarısı ise, klasisizmin yeniden keşfi olmuştur. Bu durum, geleneksel düzenlerin olağanüstü ve yeni bileşimlerle kaynaştığı bir dekoratif mimarinin geliştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Klasik düzenin sütunlarının, kemerli mimari düzenlemelerin içinde yarım sütunların da katılımı ile birlikte kullanılması Roma buluşlarıdır. Forum Romanum'a manzaralı bir fon oluşturan Tabularium (Arşiv Binası-İ.Ö.78), Marcellus Tiyatrosu (İ.Ö.13) ve Colosseum (Flaviuslar dönemi amfitiyatrosu, İ.S.80) bunun örnekleridir. Daha da yenilikçi bir anlayış ise, Pompeii ikinci ve üçüncü stillerine yansıyan düşsel dünyada yer alan resim- mimarizm görülmektedir. Vitruvius gibi tutucu bir eleştirmen ise, bu yeni kreasyonların iyi bir zevki lanetlemekte olduklarını belirtmiştir (de Architectura, VII.5.1-7). Gelişmekte olan bu barok biçim anlayışının gerçek yaşamdaki örneklerine, çok katlı sütunlu cephelerde yani, tiyatrolardaki scenae frons'larda, anıtsal girişlerde, nymphaion ve anıt mezar, şeref salonu yada exedra'larda rastlanmaktadır. Tümüyle mermerden yapılmış olan kamu yapılarında da izlenebilen bu tipin en gösterişli örneklerinden bazıları olan Efes'deki Celsus Kütüphanesi cephesi (İ.S.150 dolayları), Milet'deki Kuzey Agora girişi, Sardis'deki hamam-gymnasium kompleksine ait Severus'lar dönemi mermer avlusu hep Anadolu yapılarıdır ve bunlar, klasisizmin anlamına ve onun mimari elemanlarına olan bakıştaki büyük değişimi yansıtmaktadırlar. Klasisizme getirilen bu cesurca ve yaratıcı anlayışın köklerinin doğuda; olasılıkla Ptolemaios- lar dönemi İskenderiye'sinde aranabileceği her ne kadar önerilmekte ise de, elimizdeki tüm örnekler, Roma İmparatorluk dönemine aittirler. Bu yapıların çoğunda, "Mermer Stili" olarak adlandırılan uluslararası bir stilin gelişmesi, mermerin Akdeniz boyunca geniş çaptaki ticareti ile gerçekleşebilmiştir.

Klasik mimarinin dekoratif ve mekansal kurallarına Roma mimarisinin getirdiği kanonik olmayan yaklaşım, Roma İmparatorluğu'nun eyaletlerine yayılmış olan çok sesli bir estetik anlayışı benimsemekteki istekliliği yansıtmaktadır. Roma'nın yönetimi altındaki toplulukların sanatsal eğilimlerini özgürce dışavurumlarına olanak tanıyan merhametli ve koruyucu tavrının derecesi, Roma mimarisinin dünya sahnesine olan katkısını ve yaygınlığını tanımlamaktadır.

SEÇME KAYNAKÇA

- Adam 1984 Jean-Pierre Adam, *La construction romaine*, Paris
- Boethius 1960 Axel Boethius, *The Golden House of Nero: Some Aspects of Roman Architecture*
- Boethius 1978 Axel Boethius, *Etruscan and Early Roman Architecture*, New York
- Brown 1960 Frank E. Brown, *Roman Architecture*, New York
- Hanfmann 1975a George M.A. Hanfmann, *Roman Art*
- Hanfmann 1975b George M.A. Hanfmann, *Sardis from Croesus to Constantine*, Cambridge, Mass.
- MacDonald 1986 William L. MacDonald, *The Architecture of the Roman Empire-I*, New Haven
- MacDonald 1986 William L. MacDonald, *The Architecture of the Roman Empire: An Urban Appraisal-II*, New Haven
- Ward-Perkins 1981 John B. Ward-Perkins, *Roman Imperial Architecture*, New York
- Yegül 1995 Fikret K. Yegül, "Efes ve Sardis= Antik Çağda Kentleşme ve Anadolu Seçeneği", 1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Konferansları, Ankara